

Krystyna ZIMNOCH¹

STARZENIE SIĘ I SREBRNA GOSPODARKA W UWARUNKOWANIACH ROZWOJOWYCH PODLASIA

Streszczenie

Konsekwencją starzenia się społeczeństw są zmiany struktury gospodarki, a jej srebrny sektor nabiera wtedy szczególnego znaczenia, zaś dynamika jego rozwoju może hamować spadek wzrostu. Jednakże możliwości wykorzystania szans, jakie daje starzejąca się populacja, znaczący wśród niej odsetek seniorów, powstają w społeczeństwach czy grupach społecznych o wysokim poziomie zamożności. Deklaracje i działania różnorodnych organizacji międzynarodowych nie doprowadzą do „wdrożenia” srebrnej gospodarki wszędzie, zawsze pojawi się tu problem finansowania. Natomiast jej rozwój będzie dokonywał się tam, gdzie przedsiębiorcy i politycy uświadomią sobie potencjał ludzi starszych jako: konsumentów, pracowników, wolontariuszy i w innych rolach społecznych, dotychczas niedostrzeganych z powodu stereotypów i uprzedzeń wobec starości. Właśnie zmiana zachowań młodszych i starszych uczestników procesu działalności gospodarczej, decydentów i podmiotów polityki społecznej warunkuje rozwój srebrnej gospodarki. Niemniej jednak w regionach biednych starzenie się nie daje szansy rozwoju.

Słowa kluczowe: starzenie się społeczeństw, konsekwencje zmian demograficznych, srebrny rynek, srebrna gospodarka

AGEING AND SILVER ECONOMY IN PODLASKIE

Summary

Among the consequences of ageing are changes in the structure of the economy. The silver sector of the economy is becoming increasingly important, and the dynamics of its development can inhibit the decline in growth. However, only those societies which possess relatively high levels of wealth are able to capitalize on the opportunities presented by an ageing population. The pledges and actions of various international organisations are not enough “to implement” silver economy; there will always be the problem of financing. Silver economy will not develop unless entrepreneurs become aware of the potential of senior citizens as consumers, employees, volunteers and occupants of other social roles, previously unnoticed because of stereotypes and prejudices against the elderly. Only change in the behavior of younger and older participants of business, decision-makers and actors of social policy might spur the development of the silver economy. Nevertheless, in poor regions ageing still does not provide development opportunities.

Key words: population ageing, consequences of demographic changes, silver market, silver economy

¹ dr Krystyna Zimnoch – Wydział Zarządzania, Politechnika Białostocka; e-mail: krystynazimnoch@pb.edu.pl.

1. Wstęp

Starzenie się społeczeństw staje się, niewątpliwie, współczesną granicą wzrostu gospodarczego. Kurczą się zasoby pracy to w konsekwencji: słabnące tempo wzrostu PKB i PKB *per capita*, problemy wywiązywania się państwa z umów zabezpieczenia społecznego, osłabienie rynków finansowych, dalszy wzrost wydatków publicznych. Starzejące się społeczeństwo to także zagrożenie dla uznawanych wartości i postaw społecznych – szacunku dla starszych, korzystania z bogactwa ich doświadczeń historycznych, mądrości życiowej. Optymiści rozwoju społeczno-gospodarczego widzą szanse pokonania barier wzrostu w dynamicznym rozwoju rynku zaspokajającego potrzeby starzejącej się populacji. Czynnikiem długotrwałego wzrostu byłaby tu wszelka działalność gospodarcza, mająca na celu zaspokojenie takich potrzeb, określana terminem *silver economy*. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie występowania problemu starzenia się w Polsce i jego konsekwencji rozwojowych oraz weryfikacja empiryczna możliwości rozwoju srebrnej gospodarki w województwie podlaskim. Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy starzenie się i wzrost srebrnego sektora może być rzeczywistą szansą dla rozwoju Podlasia, czy raczej stanowi jego realne zagrożenie.

2. Starzenie się – istota współczesnych zmian demograficznych

Zmiana postawy wobec ludzi w późnych latach ich życia wymaga głębokiej zmiany w społecznej świadomości. Trzeba przełamać «zmowę milczenia», gdyż starzy to ci sami młodzińcy, tyle tylko, że przeszli sporo lat. Stary człowiek jest ciągle tą samą osobą wraz z jej wadami i zaletami [Beauvoir, 2011, s. 6-7].

Starzenie się staje się wyzwaniem dla większości współczesnych społeczeństw. OECD szacuje, że w 2030 roku dwie osoby aktywne (15-65 lat) będą musiały dbać o jedną osobę nieaktywną (powyżej 65 lat). Liczba ludności powyżej tej granicy podwoi się do 1,3 mld w 2040 roku, stanowiąc 14% globalnej populacji, powodując dalszy, znaczny wzrost wydatków publicznych, spowalniający wzrost gospodarczy. Innowacje, a w szczególności innowacje społeczne, mają do odegrania kluczową rolę w odpowiedzi na te wyzwania i inicjatywy [Demographic changes..., 2012, s. 26].

Zmiany demograficzne stanowią niezaprzeczalny fakt wpływający na Europę. Komisja Europejska opublikowała w kwietniu 2011 roku. *Trzeci raport demograficzny*, według którego odsetek ludności w wieku powyżej 65 lat wzrósł z 13,7% w 1990 roku do 17,4% w 2010 roku. Zgodnie z prognozami, do 2060 roku około 30% ludności UE będzie w wieku wyższym niż 65 lat. Szczególnie istotne jest zwiększenie liczby „najstarszych ze starszych” – osób w wieku 80 lat lub więcej. Prognozuje się, że odsetek ludności UE w tej grupie wzrośnie czterokrotnie w latach 1990-2060. Skutki starzenia się ludności odczuje się w całej Europie, chociaż już dziś widać wyraźnie zróżnicowanie regionalne. W roku 2030 odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej ma wahać się od 10,4% do 37,3% w poszczególnych regionach. Przewidywany wskaźnik obciążenia demograficznego osobami starszymi jest najwyższy w Chemnitz (70%) – regionie byłej NRD, w którym występuje znaczna emigracja – a najniższy (15%) w centrum

Londynu, stanowiącym szczególnie atrakcyjny obszar dla ludzi młodych i pracowników [Giannakouris, 2010; *Regional...*, 2013].

W Polsce wyniki ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego [NSP, 2011] wskazują, że w okresie 2002-2011 miały miejsce duże zmiany rozmiarów, jak i struktury wieku. W 2011 roku na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 30 osób w wieku przedprodukcyjnym (o 8 osób mniej niż miało to miejsce w 2002 roku) i 27 osób w wieku poprodukcyjnym (w roku 2002 były to 24 osoby).

W latach 2002-2011 istotnie zmniejszyła się liczebność (o blisko 1 533 tys.), jak i odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym. W spisie 2011 roku udział ludności w wieku 0-17 lat w ogólnej populacji wynosił około 19,0% wobec 23,2% w 2002 roku. Szczególnie duża różnica dotyczyła ludności wiejskiej – odnotowano tu spadek o prawie 5 p. p. (w miastach prawie 4). Zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży, pomimo wzrostu liczby urodzeń w latach 2004-2010, jest rezultatem niskiej dzietności kobiet.

W stosunku do poprzedniego spisu liczba osób w wieku poprodukcyjnym (60/65 i więcej) wzrosła o prawie 1 milion (981 tys.). Zwiększył się także – do 17,5% (tj. o 2,5 p.p.t.) – jej udział w ogólnej liczbie ludności, natomiast w 2002 roku wynosił 15,0% [*Raport z wyników NSP*, 2011, s. 9-12]. Bardzo ważna jest również inna informacja, której dostarczyły wyniki NSP 2011, mianowicie, wzrost w okresie międzypisowym o ponad 50% liczby osób niepełnosprawnych biologicznie [*Raport z wyników NSP*, 2011, s. 63-64].

Starzenie się i niepełnosprawność są stanami nieodwracalnymi. Niepełnosprawność jest związana z wiekiem. Starzeniu się społeczeństwa towarzyszy stały wzrost liczby osób niepełnosprawnych. Obecnie w Polsce mężczyźni żyją ponad 16 lat dłużej niż w połowie ubiegłego stulecia, natomiast kobiety o ponad 19 lat dłużej. W 1950 roku przeciętna długość trwania życia mężczyzn wynosiła nieco ponad 56 lat, tymczasem kobiet prawie 62 lata. Mimo pozytywnych zmian przeciętnego trwania życia, Polska nadal wypada niekorzystnie na tle czołówki krajów europejskich [*Trwanie życia w 2011 roku*, 2013, s. 15-25].

Można także spotkać się z opinią, że w społeczeństwach postindustrialnych związek między pokoleniami ulega zmianie, a termin „starzejące się społeczeństwo” nie jest najwłaściwszy dla opisanego tych zmian. Równie *dobrze moglibyśmy mówić o «społeczeństwie młodniejącym»*. *Jedną z charakterystycznych cech naszego społeczeństwa jest to, że rosnąca różnorodność stylów życia idzie w parze ze «spłaszczaniem się» przebiegu życia*. Ludzi starszych nie można uważać za niezdolnych do pracy tylko dlatego, że osiągnęli pewien wiek. We Francji przeciętny pracownik przechodzi na emeryturę w wieku 59 lat, choć przewidywana długość życia wynosi 83 lata. W USA jedna trzecia osób powyżej 65 roku życia nadal pracuje. W Japonii 78% osób w wieku 55-59 lat planuje nadal pracować po przekroczeniu 60 lat, oficjalnego wieku emerytalnego. *Dlatego też narody powinny dążyć do całkowitego zniesienia formalnie ustalonego wieku emerytalnego – tak jak uczyniono to na poziomie federalnym w Stanach Zjednoczonych. Istnieje tylko jeden sposób rozwiązania «kryzysu emerytalnego» w większości krajów UE. Jest nim zatrudnienie dużo większej liczby osób w wieku starszym* [Giddens, 2009, s. 170-172]. „Odmladzanie się społeczeństwa” może przeciwdziałać dyskryminacji ze względu na wiek, zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej. Przyjęcie zdrowego stylu życia hamuje rozwój niektórych chorób, zaś postęp społeczny

i medyczny może zwiększyć liczbę słabowitych starszych ludzi przez dalsze wydłużanie ich życia. Stąd wyraźnie widać zmianę priorytetów; długość życia to cel już osiągnięty, teraz chodzi o jakość życia na każdym jego etapie.

Myślenie obciążające seniorów odpowiedzialnością za rozliczne problemy społeczne wzmagalo niechęć do tej grupy ludzi, nie do poszczególnych osób, powodując wzrost *ageizmu*, tj. budowania stereotypów i nierównego traktowania jednostek na podstawie przynależności do różnych grup wieku. Działo się tak przede wszystkim wskutek pozabawienia, w potocznym myśleniu, seniorów innych ról społecznych, jak tylko konsumentów różnorodnych usług społecznych czy ludzi w rzeczywistości bezproduktywnych. W rezultacie, następuje wyraźna zmiana podejścia do starzenia się ludności – od analizowania tego procesu demograficznego w kategoriach zagrożenia dla społeczeństwa do postrzegania go jako wyzwania [Szukalski, 2006, s. 6-10].

3. Koncepcja srebrnej gospodarki

Na tle tych głównych kierunków strategicznego myślenia o przyszłych problemach i czynnikach rozwoju pojawia się refleksja o wykorzystaniu starzenia się populacji do takiego ukierunkowania rozwoju, w którym zmiana struktury potrzeb ludności oraz pewien wzrost aktywności mogłyby stać się źródłem postępu i wzrostu gospodarczego. Refleksja ta znalazła swą nazwę – „srebrna gospodarka” (*silver economy*). W koncepcji „srebrnej gospodarki” uwaga jest skoncentrowana z jednej strony, na potrzebach i popycie starszej populacji, a z drugiej – na jej cechach, które można by i należy wykorzystać do większej aktywizacji i samodzielności. Przyjmuje się przy tym, że wzrost aktywności i społecznej integracji osób starszych jest warunkiem lepszego zaspokajania ich potrzeb, sprzyjając wyższej jakości nie tylko ich życia, ale całego społeczeństwa [Golinowska, 2012, s. 76-85].

W literaturze wskazuje się dziś ewolucję pojęcia *silver economy*. Zanim terminem tym określono wszelką działalność gospodarczą, mającą na celu zaspokajanie potrzeb wyłaniających się z procesu starzenia się ludności, pojęcie to oznaczało raczej srebrny rynek, przemysł dokonujący modyfikacji istniejących produktów w celu zwiększenia ich użyteczności dla starszych konsumentów. Stopniowo zaczęto wdrażać produkty specjalnie zaprojektowane dla seniorów, dostrzegając w nich coraz większą grupę aktywnych konsumentów. Kategoria „srebrnej gospodarki” pojawia się jednak wtedy, kiedy następuje odejście od, wąsko zdefiniowanych, grup docelowych, a o potencjalnych klientach myśli się w kategoriach grup i struktur związanych z seniorami. Wówczas zainteresowaniem obejmuje się także osoby młodsze z punktu widzenia dostarczania im usług przedłużających aktywność zawodową oraz samodzielność życiową. Następuje więc kreowanie potrzeb osób starszych i wdrażanie nowocześniejszych technologicznie sposobów zaspokajania potrzeb dotychczasowych (*gerontechnologie*), [Szukalski, 2012, s. 7-8].

Funkcjonowanie „srebrnej gospodarki” jest możliwe dopiero w dojrzałych demograficznie i ekonomicznie społeczeństwach, ze znacznym odsetkiem seniorów i odpowiednio wysokim poziomem życia. Istotny wpływ mają tu sami starzejący się przed-

siębiorky, jako pierwsi dostrzegający potencjał seniorów konsumentów [Wassell, 2011, s. 351-360]. Współcześnie wyróżnia się kilka obszarów rozwoju „srebrnej gospodarki”:

- zapewnienie jak najdłuższej aktywności zawodowej;
- zapewnienie jak najdłuższej samodzielności;
- zagospodarowanie czasu seniorów;
- dbałość o własne zdrowie i *image*;
- zapewnienie integracji;
- dostarczenie usług finansowych „wrażliwych na wiek” [Szukalski, 2012, s. 8].

Jednak analiza prorozwojowych cech „srebrnej gospodarki” nie może abstrahować od kosztów jej „wdrażania”, gdyż te są źródłem spojrzenia na starzenie się w kategoriach zagrożenia i bariery rozwoju, zwłaszcza nakłady na opiekę zdrowotną i usługi opiekuńczo-pielęgnacyjne, instytucjonalne, powodujące wzrost wydatków publicznych. W przypadku wielu produktów i usług koszty te są i będą finansowane za środków prywatnych konsumentów. Przedsiębiorcy, zmuszeni również do zatrudniania coraz starszych pracowników, będą musieli pokryć koszty dostosowania stanowisk pracy do ich możliwości. Niewątpliwie, oczywistą słabością koncepcji „srebrnej gospodarki” jest brak wskazania na źródło finansowania. W literaturze można znaleźć opinię o możliwościach częściowego rozwiązania tego problemu, tkwiących w zachodzących zmianach demograficznych i mentalnych. Brak rąk do pracy zmusi bowiem pracodawców do inwestycji w stanowiska pracy dla seniorów, do wdrażania zarządzania wiekiem. Natomiast zmiany mentalne, wynikające z kurczenia się kapitału społecznego w postaci rozpadu więzi rodzinnych, bezdzietności, mogą sprzyjać większym wydatkom na korzystanie z oferty srebrnego rynku. Mimo to ciągle nasuwa się pytanie o źródła pokrycia wydatków sektora publicznego, dla którego najważniejszą grupą w społeczeństwie są opodatkowani i „oskładkowani”. Według wszelkich prognoz, ta grupa nieubłaganie się kurczy.

4. Rozwój „srebrnej gospodarki” w Polsce i na Podlasiu

Gospodarkę w sensie makroekonomicznym należy rozumieć jako ogół warunków: materialnych, społecznych i instytucjonalnych, w których odbywa się gospodarowanie, czyli działalność prowadząca do zaspokojenia potrzeb. Zmiany strukturalne w gospodarce są efektem dostosowywania się uczestników procesów gospodarowania do warunków, w jakich działają. Zawsze to zmiana zachowań konsumentów i producentów wywołuje te dostosowania, stąd w przypadku „srebrnej gospodarki” lepiej mówić o jej rozwoju wynikającym z tych dostosowań, niż jej planowym wdrażaniu. Wiele bowiem działań i dokumentów międzynarodowych organizacji społeczno-gospodarczych czy politycznych, bez znalezienia źródeł finansowania „srebrnej gospodarki”, nie może być zrealizowanych. OECD widzi w możliwości rozwoju sektora, określanego „srebrną gospodarką”, szanse dla integracji społecznej migrantów w swoich krajach, dzięki zatrudnieniu w opiece nad osobami starszymi. Sektory potencjalnego, szybkiego wzrostu aktywności i zatrudnienia to: budownictwo i mieszkalnictwo, zdrowie i komfort życia, turystyka i wypoczynek [Demographic changes report..., s. 26]. UE przyjęła tzw.

Bońską Deklarację, zgodnie z którą aktywne przygotowanie gospodarki do nowych porcji demograficznych jest szansą na: poprawę jakości życia, wzrost ekonomiczny i konkurencyjną Europę. Polityka rozwoju generacji seniorów w modelu *silver economy* obejmuje więc: propagowanie uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*), wzrost ich aktywności zawodowej, wykorzystanie ich potencjału intelektualnego i doświadczenia oraz pogłębianie solidarności międzypokoleniowej. Z drugiej strony, strategia rozwoju w ramach srebrnej gospodarki zawiera dostosowania gospodarek poszczególnych krajów UE do zmian w strukturze demograficznej populacji przez uświadamianie i budowanie wiedzy o szansach starzejącego się społeczeństwa, wzrost poparcia dla działań przemysłu i usług ukierunkowanych na rozwój gospodarki, uwzględniającej wzrost potrzeb starszej ludności [*Demographic changes report...*].

Golinowska, prekursorka badań nad „srebrną gospodarką” w Polsce, optymistycznie widzi szanse jej rozwoju, wskazując jako czynniki: znaczący wzrost grupy konsumentów powyżej 65 roku życia do 23,2% w 2035 roku, stopniowy wzrost zamożności osób starszych, zmiany mentalne seniorów, podwyższanie poziomu wykształcenia, poprawę stanu zdrowia pozwalającą na konsumpcję kompensacyjną [Golinowska, 2012, s. 76-85]. Jednak trzeba podkreślić, że rozwój „srebrnej gospodarki” wymaga świadomości przygotowania się do starzenia poszczególnych jednostek, grup, instytucji, przedsiębiorców, klientów i pracowników.

Statystyki potwierdzają ciągły wzrost odsetka seniorów w Polsce. Według NSP, w 2011 roku nastąpiło obniżenie współczynnika obciążenia demograficznego. Na 100 osób w wieku produkcyjnym w Polsce przypada 55 osób w wieku nieprodukcyjnym (29 osób w wieku przedprodukcyjnym i 26 osób w wieku poprodukcyjnym). W województwie podlaskim jest to odpowiednio 57 osób (29 w wieku przedprodukcyjnym i 28 w wieku poprodukcyjnym – tabela 1.). Jednakże już w samych powiatach i gminach wyraźnie niekorzystnie zarysowuje się wzrost wskaźnika dla wieku poprodukcyjnego, spośród czternastu powiatów, w czterech powiatach wskaźnik obciążenia dla wieku poprodukcyjnego jest znacznie wyższy niż dla wieku przedprodukcyjnego. W powiecie sokólskim na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 29,5 osób w wieku przedprodukcyjnymi; 31,5 osób w wieku poprodukcyjnym; bielskim odpowiednio: 28,8 i 38,2 osób; hajnowskim: 24,4 i 41 osób, i siemiatyckim – 30,2 i 35,1. W powiecie monieckim i sejneńskim te wskaźniki równoważą się – 30 osób w wieku przedprodukcyjnym i 30 osób w wieku poprodukcyjnym (tabela 2.). Analiza obciążenia ludności w wieku produkcyjnym, według gmin, pokazuje, że w przypadku czterech gmin na 100 osób tej grupy przypada ponad 100 osób w wieku nieprodukcyjnym. W gminie wiejskiej Bielsk Podlaski 30 osób do 17. roku życia, 73 osoby starsze, w gminie Orla odpowiednio – 27osób i 87 osób, w gminie Czyżew – 24 osoby i 80 osób, w gminie Dubicze Cerkiewne – tylko 23 osoby w wieku przedprodukcyjnymi, aż 94 osoby w wieku poprodukcyjnym (tabela 3.).

TABELA 1.

Demografia Podlasia 2011 roku

Wyszczególnienie	W osobach
Liczba ludności ogółem:	1 200 982
w wieku przedprodukcyjnym	223 301
w wieku produkcyjnym	764 749
w wieku poprodukcyjnym	212 932
Przeciętne zaludnienie	59 osób na 1km ²

Źródło: [Rocznik statystyczny województwa podlaskiego, 2012].

W roku 2011 w województwie podlaskim mieszkało 1 200 982 osób (18,6 % w wieku przedprodukcyjnym, 63,7% w wieku produkcyjnym i 17,7% w wieku poprodukcyjnym, a w ciągu ostatnich jedenastu lat liczba mieszkańców zmniejszyła się o prawie 10 tys. osób. Przeciętne zaludnienie województwa wynosi 59 osób na km² i stanowi mniej niż połowa tego wskaźnika średnio w Polsce. Niepokojące jest także rosnące ujemne saldo migracji, również w największych miastach regionu: Białymstoku, Łomży, Suwałkach, szczególnie wśród kobiet w grupie wiekowej 25-29 lat (tabela 4).

TABELA 2.

Wskaźnik obciążenia demograficznego w powiatach województwa podlaskiego, w 2011 roku

Powiat	Osoby w wieku przedprodukcyjnym	Osoby w wieku poprodukcyjnym
bialostocki	29,7	27,0
sokólski	29,5	31,5
bielski	28,8	38,2
hajnowski	24,4	41,0
kolneński	34,7	26,1
łomżyński	34,7	27,4
siemiatycki	30,2	35,1
wysoko-mazowiecki	32,6	30,9
zambrowski	31,5	26,5
augustowski	31,0	28,5
grajewski	31,7	24,7
moniecki	30,4	30,1
sejneński	30,8	30,2
suwalski	35,6	27,0

Źródło: [Województwo podlaskie. Podregiony..., 2012, s. 102-108].

TABELA 3.**Wskaźnik obciążenia demograficznego w wybranych gminach województwa podlaskiego, w 2011 roku**

Gmina	Liczba ludności ogółem	W wieku przedprodukcyjnym	W wieku poprodukcyjnym
		Na 100 osób w wieku produkcyjnym	
Czyżew	2 354	24,1	80,4
Dubicze Cerkiewne	1 743	23,9	94,0
Orla	3 055	26,9	87,0
Bielsk Podlaski	7 151	30,1	73,1

Źródło: [Województwo podlaskie. Podregiony..., 2012, s. 102-108].

Wobec postępującego procesu starzenia się społeczeństwa, szczególną rolę odgrywa forma stacjonarnej opieki zdrowotnej długoterminowej. W 2010 roku w Polsce funkcjonowało łącznie 467 stacjonarnych zakładów długoterminowej opieki zdrowotnej (zakłady opiekuńczo-lecznicze i pielęgnacyjno-opiekuńcze o charakterze ogólnym i psychiatrycznym) o 3 % (14) więcej niż w 2009 roku oraz 67 hospicjów o 8 (13,6%) więcej.

TABELA 4.**Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały dla województwa podlaskiego, w 2011 roku**

Wyszczególnienie	Saldo ogółem	Saldo dla kobiet
Województwo	-1 974	-1 096
Podregion białostocki	402	187
Powiat białostocki	1 172	543
Białystok	-414	-184
Podregion łomżyński	-1 552	-858
Łomża	-340	-146
Podregion suwalski	-824	-405
Suwałki	-145	-4

Źródło: [Województwo podlaskie. Podregiony... 2012, s. 121-123].

Większość pacjentów stacjonarnych zakładów opieki długoterminowej to osoby w wieku powyżej 60 lat (79%), a ponad połowa miała 75 i więcej lat. Opieką domową zostało objętych, podobnie w 2009 roku, blisko 4,4 tys. osób głównie w ramach działalności hospicjów (45%, tj. 2,0 tys. osób) oraz zespołów opieki domowej (2,2 tys. osób) [Zdrowie i ochrona zdrowia w 2010 roku, 2013, s. 91-92]. Funkcjonują także prywatne domy pomocy społecznej dla osób starszych i niepełnosprawnych, które świadczą opiekę osobom chorym na Alzheimera i pensjonariuszom, a tym jest oferowana opieka lekarza geriatry. Średnia cena miesięcznego pobytu w prywatnym domu seniora oscyluje w okolo 2000-3000 PLN, ale z dostępnych badań wynika, że potencjalni klienci nie mają na nie pieniędzy [Redlińska, 2013, s. 31].

W województwie podlaskim jest 21 Domów Pomocy Społecznej, dla których podmiotem prowadzącym jest powiat albo miasto. Według rejestru Wojewody Podlaskiego, działa również 12 placówek świadczących usługi osobom wymagającym całodobowej opieki. W połowie roku 2005 funkcjonowała tylko jedna taka placówka, w drugiej połowie tego roku takich podmiotów wpisano aż osiem. W roku 2012, spośród 12 działających placówek, 4 były prowadzone jako działalność gospodarcza, pozostałe świadczyły swoje usługi w ramach działalności statutowej [bip.bialystok.uw.gov.pl]. Niski poziom możliwości podlaskich seniorów powoduje, że ta forma „srebrnego biznesu” nie jest postrzegana przez inwestorów jako okazja. Dane ogólnopolskie z ostatnich badań *Polsenior*, dotyczące między innymi zamożności ludzi starszych, także nie są optymistyczne [*Aspekty medyczne...*, 2012, s. 560-564].

W Polsce ciągle dominującym modelem opieki – silnie ugruntowanym kulturowo – jest zaangażowanie osób w wieku okołoemerytalnym w pełnienie opieki, nakładające obowiązek opieki przede wszystkim na najbliższych krewnych z różnych generacji, w tym zwłaszcza na kobiety. Jednocześnie Polacy rzadko korzystają zarówno z rynku usług domowych, jak i z placówek opieki. Opieka świadczona przez osoby w wieku okołoemerytalnym ma wyraźnie charakter międzypokoleniowy. Dotyczy ona w przeważającej mierze wnuków (lub wnuczek) i osób sprawujących opiekę lub ich rodziców (bądź teściów). Niemal równorzędne znaczenie ma opieka sprawowana nad dziećmi, jak i osobami dorosłymi [*Sprawowanie opieki...*, 2012, s. 70-90].

Duży udział w świadczeniu usług opiekuńczych mają osoby wykonujące je w sposób nielegalny („na czarno”) i imigranci. Według wyników badań GUS, dotyczących pracy nierejestrowanej w Polsce, w 2010 roku 21 tys. gospodarstw domowych korzystało z takiej w pracy związanej z opieką nad dzieckiem lub osobą starszą i 23 tysiące osób wykonywało tego rodzaju pracę. Przeciętny dzienny koszt pracy nierejestrowanej, wykonywanej na rzecz gospodarstw domowych, wynosił za opiekę nad dzieckiem lub starszą osobą – 38 zł [*Praca nierejestrowana w Polsce...*, 2012, s. 31, 78-84].

Wzrost poziomu wykształcenia, poprawa stanu zdrowia i zmiany mentalne wymagają długiego okresu, ale już dziś warunkuje je poziom życia ludzi starszych. Jak pokazują ostatnie badania *Polsenior*, poziom zamożności ludzi starszych w Polsce jest wciąż niski, w ich gospodarstwach domowych gości niedostatek. Konsumpcja kompensacyjna – realizacja niewykonanych wcześniej marzeń i zamierzeń – dla wielu niezamożnych ludzi starszych przybiera raczej satysfakcję z osiągnięć zawodowych, a zatem i materialnych, ich dzieci i wnuków. Jeżeli nawet społeczeństwo polskie jest dojrzałe demograficznie, to właśnie niski poziom zamożności nie pozwala dostrzec w koncepcji „srebrnej gospodarki” możliwości rozwojowych, szczególnie na Podlasiu.

Parlament Europejski podjął Inicjatywę „Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012”. Jej realizacja przyczyniła się do podjęcia szeregu działań na poziomie europejskim i krajowym na rzecz promowania kultury aktywności osób starszych. Raport Ewaluacyjny Ministerstwa Pracy zestawiał wydarzenia wynikające z realizacji tej inicjatywy. W Polsce miało miejsce 270 takich wydarzeń, zorganizowanych na szczeblu centralnym (20) i regionalnym (80), w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku (57) oraz innych wydarzeń (113). Na Podlasiu zorganizowano 5 takich wydarzeń, 4 w Białymstoku i 1 w Korycinie [*Europejski Rok...*,

2013, s. 41-71]. Realizacja tych imprez pochłonęła niemalże środki, informacji o tym nie można znaleźć w raporcie. Jednak można zapytać, czy chociaż jednej osobie starszej przyniosła konkretną korzyść pieniężną bądź niepieniężną.

5. Podsumowanie

Poszukiwanie innowacyjnych sposobów na promowanie aktywności i zdrowia osób starszych oraz solidarności międzypokoleniowej powinno dziś być celem polityki społeczno-gospodarczej. Jednakże trzeba podkreślić, że takie programowe nawoływanie do solidarności międzypokoleniowej w praktyce nie przekłada się na relacje młodzi – starsi, starzy. Wspominany konflikt pokoleń, bunt młodych przeciwko starym ma, niestety, miejsce i to w krajach najbardziej rozwiniętych. W związku z tym, czymże jest prawo dopuszczające eutanazję? Ludzie starzy i zniedołężniali stają się nikomu niepotrzebni i jeżeli nie mają rodziny, bądź zabezpieczenia finansowego, ich los jest okrutny.

Oceniając przygotowanie do zmian demograficznych polskiej polityki społecznej i gospodarczej, można wyciągnąć jeden wniosek: ludzie starsi, niepełnosprawni i ich najbliżsi mogą liczyć tylko na siebie. Wtedy, kiedy ich emerytura wystarczy na pokrycie kosztów opieki w domu pomocy społecznej czy w prywatnym domu opieki, problem ich dożycia jest rozwiązany. Natomiast w przypadku osób o niższych uposażeniach z zabezpieczenia społecznego bądź w ogóle bez tych środków, pokrycie kosztów opieki spada na najbliższą rodzinę, a jeśli jej brak, to na państwo, czyli podatników. Chociaż Deklaracja Bońska wzywa do aktywnego przygotowania gospodarki do nowych proporcji demograficznych, to w ramach wspólnej polityki UE nie udało się wypracować jednej dobrej polityki wobec osób starszych. Dobre rozwiązanie zostało wprowadzone jedynie w Niemczech ustawą pielęgnacyjno-ubezpieceniową z 1994 roku w formie obowiązkowego ubezpieczenia pielęgnacyjnego. Składki są tam w połowie odprowadzane przez pracodawcę i pracobiorcę, obliczane są od wynagrodzenia z tytułu pracy i świadczeń dodatkowych, nie dotyczą innych dochodów. Aktualna stawka wynosi 1,95% wynagrodzenia brutto, 2,20% dla osób bezdzietnych. Jak przy ubezpieczeniach emerytalnych, finansowanie odbywa się na zasadzie umowy międzypokoleniowej [Rothgang, 2013]. Obecnie w Polsce trudno więc wprowadzić takie dodatkowe obciążenie podatników płacących już bardzo wysokie składki ubezpieczenia społecznego. Można jednak obowiązkiem płacenia takiego ubezpieczenia pielęgnacyjnego obłożyć tych, którzy nie wychowują dzieci. Natomiast dla pozostałych zastosować dobrovolność takiego ubezpieczenia.

Poza programowym wołaniem o międzypokoleniową solidarność, nie proponuje się żadnych konkretnych rozwiązań. Relacje: starzy – młodzi są kształtowane: w rodzinie, szkole, miejscu pracy. W dobrze funkcjonujących rodzinach dziadkowie i wnukowie pomagają sobie nawzajem, babcia i dziadek są tam kochani. Działania na rzecz poprawy jakości życia osób starszych nie mogą pominąć zaangażowania mediów i osób publicznych, które odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu obrazu starości oraz programów przygotowujących do starości [*Aspekty medyczne...*, 2012, s. 564]. Globalnym uwarunkowaniem osłabienia relacji międzyludzkich stał się największy wynalazek

końca XX wieku – Internet. Oprócz bezdyskusyjnego wpływu na postęp ekonomiczny, to niezwykle medium wywarło bardzo zły wpływ na zachowanie wobec bliźnich, bowiem zanika empatia w naszych ludzkich relacjach.

Literatura

- Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce 2012*, M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski, (red.), Poznań.
- Beauvoir S. 2011 *Starość*, Warszawa.
- Biuletyny Statystyczne Ministerstwa Zdrowia wydawane przez Centrum Systemów Informatycznych Ochrony Zdrowia*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.csioz.gov.pl/publikacja.php?id=6>, data wejścia: 10.04.2013].
- Bonn Declaration for the Silver Economy as an Opportunity for Quality of Life, Economic Growth and Competitiveness in Europe*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.silvereconomy-europe.org/events/2005/documents/Bonn_Declaration.pdf, data wejścia: 10.04.2013].
- Demographic changes report_FINAL*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [https://community.oecd.org/servlet/JiveServlet/previewBody/39889-102-5-78584/Demographic_changes_report_FINAL.pdf], data wejścia: 30.04.2013].
- Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf, data wejścia: 10.04.2013].
- Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf, data wejścia: 10.04.2013].
- Dokument elektroniczny tryb dostępu: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf, data wejścia: 30.04.2013].
- Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012 w Polsce, Raport Ewaluacyjny*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/europejski-rok-aktywnosci-osob-starszych-i-solidarnosci-miedzypokoleniowej-2012/raport-ewaluacyjny/>, data wejścia: 30.04.2013].
- Giannakouris K. 2010 *Regional population projections EUROPOP2008*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-001/EN/KS-SF-10-001-EN.PDF, data wejścia: 30.04.2013].
- Giddens A. 2009 *Europa w epoce globalnej*, Warszawa.
- Golinowska S. 2012 *Srebrna gospodarka i miejsce w niej sektora zdrowotnego. Koncepcja i regionalne przykłady zastosowania*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzanie”, vol. 1/2011, Kraków.
- Hryniewicz J. 2012 *O sytuacji ludzi starszych. Los starca zależy od kontekstu społecznego*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/bip/BIP_POZ_O_sytuacji_ludzi_starszych_2012.pdf, data wejścia: 10.04.2013].
- Praca nierejestrowana w Polsce w 2010 roku*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/pw_praca_nierejestrowana_w_2010.pdf, data wejścia: 30.04.12].

- Redlińska A. *Perspektywy rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w branży usług opiekuńczych*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://ekonomiaspoleczna.info/media/biblioteka/ps/perspektywy-rozwoju-podmiotow-es-w-branzy-uslug-opiekunczych.pdf>, data wejścia: 30.04.2013].
- Rothgang H. *Wady i zalety ubezpieczeniowej metody finansowania opieki długoterminowej na przykładzie Niemiec*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.zes.uni-bremen.de/GAZESse/200902/HR_AKTUALNE_short-Torun_pl.pdf, data wejścia: 30.04.2013].
- Sprawowanie opieki oraz inne uwarunkowania podnoszenia aktywności zawodowej osób w starszym wieku produkcyjnym. Raport z badań*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/Raporty/Sprawowanie_opieki.pdf, data wejścia: 30.06.2012].
- Szukalski P. *Zagrożenie czy wyzwanie- proces starzenia się ludności*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/downloads/2012/10/ps_9_2006_p_szukalski.pdf, data wejścia: 30.04.2012].
- Szukalski P. 2012 *Trzy kolory: srebrny. Co to takiego silver economy?*, „Polityka Społeczna”, nr 5-6, Warszawa.
- Trwanie życia w 2011 roku*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_trwanie_zycia_2011.pdf, data wejścia: 31.03.13].
- The Business of Ageing. Older workers, older consumers; big implicatoins for companies*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.llewellyn.co.nz/TheBusinessofAgeing1MB.pdf>, Nomura International plc, London, data wejścia: 31.03.2013].
- Wassel J. I. 2011 *Business and ageing: boomer effect on conumers and marketing*, [in:] *Handbook of sociology of aging*, R.A. Settersten jr, (ed.), J.L. Angel, New York.
- Województwo podlaskie. Podregiony. Powiaty. Gminy 2012*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/bialystok/ASSETS_2012_podregiony-powiaty-gminy_wpodl_2012_PL.pdf, 101-107, 3, data wejścia: 10.04.2013].
- Zdrowie i ochrona zdrowia w 2010 roku*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/zo_zdrowie_i_ochrona_zdrowia_w_2010.pdf, data wejścia: 30.04.2013].